

TOMASZ SAŁAŃSKI

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

SYTUACJA DEMOGRAFICZNA METROPOLII EUROPEJSKICH NA POCZĄTKU XXI W.

Abstract: The Demographic Situation of European Cities in the Early Twenty-first Century. The growing importance of the process of metropolisation, presented in this paper takes into account primarily the demographic development of cities, including the development of a government. Changes in recent decades illustrated in detail in the article shows that the European model of metropolitan population growth may be at risk. Number of cities with a growing population is still very high. However, due to the existing processes is the number of demographic decline during the next 30 years. Will arrive in cities with stagnant population. The aging of the population in certain cities will be slower, but mostly it will generate strong demand for health care and services for this population. Migration changes now taking place mainly between the metropolitan areas of Central and Eastern Europe and the West and between suburbs and central centers. In the future they will be a lot more unpredictable, since most of the cities hit by the economic crisis. This situation has an impact on social problems arising from unemployment metropolis and spatial segregation of the population, which in the future can become a serious problem.

Key words: Ageing process, demographic development, metropolises cities, migratory trends, segregation of population, social problems, territorial development.

Wprowadzenie

Celem pracy jest diagnoza trendów demograficznych oraz zmian podstawowych cech demograficznych, takich jak liczba i struktura wiekowa ludności, migracje wewnątrzregionalne i międzynarodowe w metropoliach Unii Europejskiej. Analiza dynamiki zmian obejmuje okres 1999-2009.

W literaturze przedmiotu funkcjonuje wiele definicji metropolii, uwzględniających różne kryteria. *Metropolią* nazywa się duże miasto pod względem liczebności populacji, będące centrum ekonomicznym, społecznym i politycznym większego obszaru. Definiując pojęcie *metropolii* naukowcy zwracają również uwagę na inne jej cechy, takie jak:

- doskonałość usług, instytucji i wyposażenia;
- potencjał innowacyjny w zakresie technicznym, ekonomicznym, społecznym, politycznym i kulturalnym;
- wyjątkowość i specyfika miejsca [Jałowiecki, Szczepański 2006, s. 210-211].

Analizy przeprowadzone w prezentowanym opracowaniu dotyczą 30 największych metropolii Unii Europejskiej, najwyższej sklasyfikowanych w rankingu GaWC (tj. Londynu, Paryża, Mediolanu, Madrytu, Frankfurtu, Amsterdamu, Brukseli, Dublinu, Monachium, Warszawy, Wiednia, Barcelony, Lizbony, Dusseldorfu, Sztokholmu, Pragi, Rzymu, Hamburga, Berlina, Aten, Kopenhagi, Budapesztu, Luksemburga, Bukaresztu, Manchesteru, Birminghamu, Bratysławy, Stuttgartu, Sofii i Helsinek) [Por. *The World According...* 2010]. Chociaż na skutek kryzysu finansowego w 2008 r. tempo wzrostu gospodarczego w metropoliach przyhamowało, to udział ludności największych miast wciąż rośnie. W 30 największych metropoliach Unii Europejskiej obecnie mieszka 55 mln ludności, przy czym ich populacja od początku tego stulecia zwiększyła się o 3 mln osób [Dane *Eurostat, Urban Audit* 2012].

Na skutek dużego rozproszenia miast i koncentracji ludności w miastach, w Europie w XX w. rozwinęły się policentryczne struktury miejskie. W przestrzeni europejskiej struktury miejskie są słabiej skoncentrowane w porównaniu z innymi kontynentami. Zjawisko to spowodowało, że obecnie 7% populacji Unii Europejskiej mieszka w największych metropoliach, liczących co najmniej 5 mln mieszkańców (w USA – 25%), natomiast 56% ludności miejskiej Unii Europejskiej zamieszkuje miasta małe i średnie – od 5 tys. do 100 tys. mieszkańców.

Koncentracja konsumentów, pracowników oraz biznesu w metropolitach sprawia, że dysponują one potencjałem tworzenia usług zewnętrznych i korzyści skali. Z porównania potencjałów gospodarczych w różnych typach miast wynika, że główne miasta Unii Europejskiej znajdują się w znacznie lepszej kondycji gospodarczej niż pozostałe ośrodki. Kondycja ta oddziałuje na wskaźniki demograficzne dużych miast i występowanie nieco innych procesów demograficznych. W większości krajów europejskich istotne różnice we wskaźnikach demograficznych zachodzą głównie między stolicami a pozostałymi miastami i obszarami wiejskimi.

Polityka miejska po kilku dekadach bycia „w cieniu” wraca „do łask” decydentów w Unii Europejskiej. Politycy przywiązują obecnie większą wagę do dobrej dostępności i różnorodności zasobów w miastach z wysokim zagęszczeniem różnych aktywności ludności. Ze względu na znaczenie czynnika demograficznego w rozwoju metropolii, zachodzące w nich procesy demograficzne wymagają analiz, jako przesłanki do polityki pożądanego ich kształtowania. Czynniki te sprawia, że polityka kompleksowego gospodarowania miastami może być trudna do zoperacjonalizowania. Zachodzi zatem potrzeba przeprowadzenia analiz tendencji demograficznych w miastach Unii Europejskiej.

1. Trendy demograficzne w metropoliach Unii Europejskiej

W państwach Europy wyraźne zmiany demograficzne dotyczą głównie metropolii. Na początku XXI w. wynikają one z kilku zjawisk: starzenia się społeczeństwa, migracji ludności i zmiany modelu gospodarstw domowych [European Union... 2011, s. 15]. Zjawiska te są skutkiem długoterminowych przemian strukturalnych, niezależnych od działań politycznych [Strzelecki 2011, s. 56-58]. Inny model gospodarstw domowych spowodowały przemiany społeczne i kulturowe, w tym: większa aktywność zawodowa kobiet, odraczenie momentu zawarcia związku małżeńskiego i decyzji o macierzyństwie [Polska 2030 2009, s. 49 i 54] oraz wzrastająca przeciętna długość życia ludności, będąca przesłanką starzenia się społeczeństwa. Nowy model gospodarstw domowych jest skutkiem rozpadu gospodarstw tradycyjnych, wielopokoleniowych z dziećmi w wieku szkolnym, przy rosnącym udziale gospodarstw jednoosobowych. Przyczyn tych zmian należy upatrywać w bardziej zindywidualizowanym społeczeństwie, z większym udziałem kobiet pracujących, ale też z mniejszą skłonnością do tworzenia rodzin w sposób sformalizowany oraz posiadania potomstwa w ogóle. Charakterystyczna dla tego modelu jest również większa skłonność do urodzeń pozamałżeńskich [Kotowska 2008, s. 18-29]. Miasta muszą sprostać wyzwaniom wynikającym ze zmiany struktury wiekowej ludności, jej ewolucji w czasie, zmiany struktury gospodarstw domowych, większego udziału imigrantów i problemów społeczno-ekonomicznych, zwłaszcza w relacji do kryzysu gospodarczego.

Jednym z trendów jest proces starzenia się społeczeństwa. Kohorta wyżu demograficznego ludności urodzonej po II wojnie światowej obecnie „wkracza” w wiek emerytalny. Z każdym rokiem coraz liczniejsza jest populacja w wieku 65 lat i więcej. W latach 1950-1960 wystąpił wysoki napływ młodzieży do dużych miast – populacja ta przeszła lub przechodzi obecnie na emeryturę. Napływ, ale na nieco niższym poziomie utrzymywał się do końca ubiegłego stulecia. Efektem tego, jak wskazują dane Organizacji Narodów Zjednoczonych był szybki przyrost ludności miejskiej. W latach 1950-2011 ludność miejska Europy zwiększyła się o 90%. W tym samym czasie wystąpił tylko 35% wzrost populacji ogółem na starym kontynencie [United Nations 2012]. W taki sposób napływ ludności do miast dotychczas kompensował proces starzenia się ludności w krajach Europy, odmładzając tym samym populację metropolii. Obecne dane wskazują, że w następnych latach populacja pracująca w metropoliach będzie stopniowo maleć.

Nieco inaczej przedstawiają się zmiany demograficzne w Europie Środkowo-Wschodniej na tle Europy Zachodniej. Typowa dla tej części Europy jest krótsza przeciętna długość życia ludności – 73 lata (w Europie Zachodniej – 80 lat). Jak dotychczas w Europie Środkowo-Wschodniej wzrastała ona nieco wolniej w porównaniu z krajami Europy Zachodniej. W ciągu ostatnich pięćdziesięciu lat w części zachodniej kontynentu przeciętna długość życia wzrosła o 10 lat, natomiast w części

wschodniej o 5 lat [Dane Eurostat, *Demography – National data 2012*]. Europa Środkowo-Wschodnia nie jest też miejscem tak atrakcyjnym dla imigrantów, jak część zachodnia. Poza tym w państwach Europy Środkowo-Wschodniej wystąpił znaczny spadek płodności kobiet w latach 90. Jednak wysoki przyrost naturalny z lat 80. XX w. sprawił, że ludność w krajach Europy Środkowo-Wschodniej nie jest starsza od populacji Europy Zachodniej. Inna struktura wiekowa ludności i krótsza przeciętna długość życia mogą spowodować, że wskaźnik obciążenia demograficznego jest i w najbliższych latach pozostanie wciąż niższy w Europie Środkowo-Wschodniej niż w Europie Zachodniej.

2. Dynamika i struktura wiekowa ludności metropolii Unii Europejskiej na początku XXI w.

Dane dla lat 1999-2009, zebrane dla 30 największych metropolii Unii Europejskiej [Por. *The World According...* 2010], wskazują, że niemal we wszystkich tych miastach systematycznie rosła liczba ludności, z wyjątkiem Budapesztu i Lizbony. Najludniejszymi metropoliami Unii Europejskiej są obecnie Londyn i Paryż¹.

W pierwszych latach tego stulecia ludność traciły głównie metropolie Europy Środkowej, tj. Sofia, Wiedeń, Bratysława, Bukareszt i Praga. Częściowo wynika to z procesu suburbanizacji w tych miastach, a jednocześnie z migracji ludności na zachód Europy. W późniejszych latach miasta te nieco nadrobiły wcześniejsze spadki ludnościowe. Jednocześnie w latach 1999-2002 wysoki przyrost ludności wystąpił w metropoliach zachodniej części kontynentu, zwłaszcza w ośrodkach administracji Unii Europejskiej (Brukseli, Luksemburga), w metropoliach brytyjskich (Londynie, Manchesterze) oraz w Madrycie i Monachium. Pod koniec minionej dekady w grupie metropolii z wysokim wzrostem populacji wciąż znajdowały się stolice Unii Europejskiej (Bruksela, Luksemburg), na południu Europy – Madryt, Barcelona, a poza tym – Praga, Monachium, Manchester, Sztokholm. Na tle tych zmian w populacji metropolii europejskich, Warszawa przedstawia się korzystnie. Po niewielkim ubytku ludności na początku tego stulecia, w następnych latach systematycznie zwiększała się liczba mieszkańców tej metropolii, chociaż przyrost ten nie był tak wysoki, jak w wyżej wymienianych ośrodkach.

W krajach Europy Środkowo-Wschodniej migracje do dużych miast w latach powojennych oraz wyż demograficzny w latach 80. ubiegłego stulecia sprawiły, że obecnie metropolie w tej części Europy mają bardzo wysoki odsetek ludności w wieku 15-64 lata (ryc. 1b) (ryc. 1a, b, c – patrz wkładka, s. 24). Najwyższy – 75% udział

¹ W rankingach GaWC wyróżniają się one też najwyższym poziomem rozwoju. Metropolie te zajmują najwyższe miejsca w rankingu w latach: 2000, 2004, 2008, 2010.

tej ludności jest w Bratysławie i Bukareszcie. W Warszawie wynosi 71% i nie zmienił się istotnie w ciągu ostatniego dziesięciolecia. Odsetek tej ludności od 1999 r. wzrósł o kilka punktów procentowych w miastach brytyjskich na skutek napływu migrantów z nowych krajów członkowskich Unii Europejskiej po 2004 r. Migracje z zagranicy były też przyczyną znacznego przyrostu ludności w wieku 15-64 lata w metropoliach Belgii, Luksemburga, Republiki Czeskiej i Hiszpanii. W stolicach Unii Europejskiej: w Brukseli i Luksemburgu udział obcokrajowców wzrósł głównie ze względu na większe zatrudnienie w administracji unijnej pracowników pochodzących z innych państw członkowskich. Mimo to najwięcej obcokrajowców przybyło w Barcelonie, Madrycie i Pradze, gdzie ich odsetek wzrósł o ok. 10 pkt. proc, a wśród migrantów znajdowali się nie tylko mieszkańcy państw unijnych. Badania wskazują, że obecność obcokrajowców przynosi korzyści metropolii. Tak uważają mieszkańcy prawie wszystkich metropolii europejskich, z wyjątkiem Aten. Jednocześnie mieszkańcy metropolii europejskich mają gorsze opinie na temat integracji obcokrajowców z ludnością kraju, w którym oni zamieszkują. W co trzeciej metropolii europejskiej mieszkańcy są zdania, że cudzoziemcy nie integrują się w ich mieście².

Inna jest przyczyna wyraźnego wzrostu populacji 15-64 lata w Atenach, Sofii, Bratysławie i Sztokholmie. Wzrost ten spowodowało „wchodzenie w wiek” 15 lat i więcej osób urodzonych w okresie wyżu demograficznego w Grecji, Bułgarii, Słowacji i Szwecji.

Mimo wskazanych wzrostów, w wielu metropoliach w ciągu minionych lat stale zmniejszał się odsetek ludności 15-64 lata. Sytuacja ta do 2009 r. miała miejsce zwłaszcza w metropoliach niemieckich, włoskich oraz w Lizbonie i Budapeszcie. W minionym dziesięcioleciu spadek tej populacji w metropoliach Niemiec, Włoch i Portugalii wynikał przede wszystkim z procesu starzenia się społeczeństwa (ryc. 1c). Wśród mieszkańców każdego roku coraz liczniejsze było grono 65-latków, a coraz mniej liczna grupa 15-latków. Wraz z upływem czasu dysproporcje te stają się coraz większe, gdyż w wiek aktywności zawodowej „wchodzi” ludność urodzona w okresie niżu demograficznego.

W miastach zachodnich Niemiec, tj. w Hamburgu, Frankfurt nad Menem i Stuttgarcie jedną z przyczyn spadku populacji 15-64 lata był malejący udział obcokrajowców w populacji. Do 2004 r. Niemcy były najchętniej wybieranym kierunkiem emigracji zarobkowej migrantów z krajów Europy Środkowo-Wschodniej [Dane Eurostat 2010]. Otwarcie od 1 maja 2004 r. rynków pracy na wyspach brytyjskich dla migracji zarobkowych i korzystniejsze warunki zatrudniania ludności pochodzącej z nowych państw członkowskich Unii Europejskiej wpłynęło w następnych kilku latach na odpływ obcokrajowców z kilku niemieckich metropolii. Od 1 maja 2011 r., po otwarciu rynków pracy w Niemczech i Austrii dla przybyszy z nowych państw członkowskich UE, jednym z podstawowych celów migracji rodzin z Europy Środ-

² Na podstawie badania ankietowego Eurostat, Urban Audit, 2009.

kowo-Wschodniej ponownie stają się duże miasta w Niemczech. Polska jest krajem o największych migracjach zarobkowych wśród państw Europy Środkowo-Wschodniej [Migranci zarobkowi... 2012]. Należy dodać, że dla migrantów z Polski poza Wielką Brytanią i Niemcami obecnie atrakcyjne są również Irlandia, Holandia i Włochy [Informacja o rozmiarach... 2012]. Inną przyczyną spadku populacji metropolii w wieku 15-64 lata, zauważalną zwłaszcza w Rzymie, Mediolanie, Lizbonie i Budapeszcie jest postępujący proces suburbanizacji, ze stałymi migracjami na przedmieścia i szybkim przyrostem ludności w otoczeniu metropolii.

3. Wskaźnik obciążenia demograficznego w metropoliach Unii Europejskiej w latach 1999-2009

Wraz ze zmianą struktury wiekowej ludności, zmienia się wskaźnik liczby ludności nieaktywnej zawodowo w odniesieniu do liczby ludności aktywnej zawodowo. *Wskaźnik obciążenia demograficznego* definiowany jest jako stosunek ludności w wieku przedprodukcyjnym (do 20 lat) i poprodukcyjnym (65 lat i więcej) do ludności w wieku produkcyjnym (20-64 lata). Pod względem tej cechy metropolie Unii Europejskiej można podzielić na dwie grupy: z trendem rosnącym oraz malejącym wskaźnika obciążenia demograficznego. W pierwszej grupie znalazły się metropolie położone w Niemczech, Włoszech, Austrii i Portugalii. W drugiej zaś z trendem malejącym – metropolie w Europie Środkowo-Wschodniej (w tym Warszawa), na wyspach brytyjskich, w krajach Beneluksu, Hiszpanii, Grecji, Szwecji.

Wysokie obciążenie demograficzne ludnością nieaktywną zawodowo w wieku do 20 lat i co najmniej 30% udział tej ludności występuje w metropoliach na wyspach brytyjskich oraz w Brukseli i Sztokholmie. Wynika ono z migracji zagranicznej ludności do tych metropolii. Lepsze warunki życia dla dzieci na zachodzie Europy ma dla emigrantów zasadnicze znaczenie. Kobiety migrujące częściej decydują się na urodzenie dziecka za granicą niż ich rodaczki w kraju³. Po uzyskaniu statusu rezydenta mają one szansę otrzymania wyższego zasiłku rodzinnego w nowym kraju. Czynniki te wpłynęły na rosnący wskaźnik urodzeń i zwiększający się odsetek populacji w wieku do 4 lat we wspomnianych metropoliach (ryc. 1a). Na przeciwległym krańcu z malejącą od 20 lat liczbą urodzeń i najniższym w Unii Europejskiej odsetkiem ludności w wieku do 20 lat znajdują się Ateny. Ponadto, również w Budapeszcie może wystąpić w najbliższych latach bardzo niski udział tej ludności, ze względu na stale ujemny przyrost naturalny.

Wpływ na obciążenie demograficzne ludnością nieaktywną zawodowo w metropoliach ma również odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej. Najwięcej, bo co

³ Na podstawie danych brytyjskiego Urzędu Statystycznego ONS, <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/index.html>.

najmniej 1/6 populacji przekroczyła 65 lat w metropoliach we Włoszech, Hiszpanii, Portugalii, Niemczech i na Węgrzech. W wymienionych krajach nasila się zjawisko starzejącego się społeczeństwa. Głównym tego powodem jest stale rosnąca przeciętna długość życia w państwach Europy Zachodniej (w Niemczech i Portugalii od 70 lat w 1960 r. do 80 lat obecnie, w Hiszpanii i Włoszech do 81,5 lat obecnie [Dane Eurostat, *Demography – National data 2012*]). Dodatkowo, w metropoliach w Niemczech i Hiszpanii wiek emerytalny „osiągnęła” ludność urodzona w okresie wyżu demograficznego tych państw. W krajach śródziemnomorskich i na Węgrzech przyczynił się do tego również intensywny proces suburbanizacji i migracje z ośrodków centralnych na przedmieścia w ciągu ostatniego dwudziestolecia, w których uczestniczyły głównie rodziny z dziećmi [*ESPON... 2010*, s. 57]. Aby złagodzić zjawisko starzejącego się społeczeństwa w metropoliach i poprawić kondycję demograficzną państwa, Niemcy stworzyli projekt, którego celem jest ściągnięcie rzeszy *Gastarbeiterów*, podobnie jak w latach 60. ubiegłego wieku, przygotowujący migrantów do zawodu i pracy w przemyśle. Takie doświadczenia zamierza zapożyczyć Hiszpania [*Gastarbeiterzy... 2012*].

Zmiany w strukturze wiekowej ludności metropolii europejskich wywołują konsekwencje ekonomiczne. Na skutek malejącego poziomu płodności i dzietności, malejącego odsetka populacji w najmłodszych grupach wiekowych powstaje ryzyko braku zastępowalności pokoleń i malejących zasobów pracy, które silniej zaznaczają się za ok. 20 lat. Jednocześnie rosnący odsetek osób w wieku powyżej 60 lat w strukturze wiekowej ludności oddziałuje negatywnie na system zabezpieczenia społecznego i opieki medycznej w tych ośrodkach. Rosnąca populacja osób korzystających z systemów emerytalnych i większe środki pieniężne wypłacane z tego systemu zagrażają powstaniem wyraźnej nierównowagi między sumą składek wypłacanych a faktycznie odprowadzanych do systemu emerytalnego. Może to spowodować wzrost wysokości składek odprowadzanych przez osoby pracujące. W budżecie państwa z kolei powstaje ryzyko rosnących wydatków na opiekę medyczną i usługi opiekuńcze dla osób starszych.

4. Znaczenie metropolii w migracji ludności

Migracje zewnętrzne

Sytuację demograficzną w metropoliach kształtują zmiany w imigracji, które w ostatniej dekadzie coraz częściej przyjmują postać migracji krótkoterminowych i średnioterminowych. Potencjał miast, przyciągający młodzież aktywną zawodowo może spowodować, że metropolie na całym kontynencie będą cechować się mniejszym obciążeniem ludnością w wieku poprodukcyjnym niż ich peryferia. Imigracja jest więc zjawiskiem, które nieco „zmiękcza” proces starzenia się społeczeństwa. Polityki imigracyjne prowadzone przez samorządy lokalne mają umiarkowany wpływ

na przepływ migrantów. Przyciąganie migrantów z zagranicy w wielu krajach europejskich jest skutkiem polityk migracyjnych prowadzonych na poziomie narodowym. Miejscem docelowym migracji są przede wszystkim duże miasta i ich otoczenie. Mimo tak zarysowujących się zmian, ostatni kryzys gospodarczy może oddziaływać na polityki imigracyjne i zaniechanie działań wobec migrantów. Taka polityka redukuje proces imigracji, lub zmienia jego naturę: z imigracji zarobkowej na migrację w celu łączenia rodzin.

Migracje wewnątrz metropolii

Miasta metropolitalne, a zwłaszcza ich centra zajmują specyficzną pozycję w procesie migracyjnym. Ze względu na pozycję miast, lub dzielnic w hierarchii, proces ten przyjmuje inną postać. Populacja trzydziestolatków zamieszkuje przeważnie centralne dzielnice. Jednocześnie w centralnych dzielnicach miast znajdują się przestrzenie, w których zachodzi gentryfikacja, ze stref zdominowanych przez szerokie spektrum lokatorów do stref zamieszkiwanych przez ludność o wyższym statusie materialnym [Karwińska 2008, s. 235]. Na przedmieścia migrują gospodarstwa domowe w starszych grupach wiekowych aktywnych zawodowo, rodziny z dziećmi w wieku szkolnym. Proces przenoszenia się klasy średniej na suburbia powoduje występowanie procesu *urban sprawl*, rozprzestrzeniania się obszarów metropolitalnych. Ubodzy imigranci z zagranicy oraz wcześniejsze generacje imigrantów z innych krajów koncentrują się natomiast w pewnych specyficznych obszarach na terenie aglomeracji miejskich. Nowi imigranci zamieszkuje podupadające dzielnice, położone blisko centrum, które nie są poddane gentryfikacji. Generacje wcześniejszych imigrantów zamieszkuje strefy położone blisko centrum metropolii (np. w Belgii, Niemczech, Wielkiej Brytanii), albo strefy zlokalizowane na przedmieściach (np. we Francji, krajach śródziemnomorskich).

Pod względem tempa zmian populacji w dzielnicach centralnych miast w stosunku do ich przedmieść można wyróżnić dwa typy ośrodków. W pierwszym typie miast znacznie szybciej wzrasta populacja w części centralnej, natomiast w drugim typie ośrodków zachodzi odwrotne zjawisko – większe tempo wzrostu ludności występuje na terenach poza miastem. Londyn, Manchester oraz metropolie w krajach niemieckojęzycznych znajdują się w grupie pierwszej, w których szybciej zwiększa się populacja części centralnych. Natomiast Paryż, Amsterdam, Dublin, metropolie państw śródziemnomorskich i Europy Środkowo-Wschodniej zaliczają się do typu drugiego, z przewagą procesu suburbanizacji [ESPON 2010, s. 64]. W większości z tych metropolii proces ten rozpoczął się znacznie później niż w Wielkiej Brytanii i Niemczech. W krajach postkomunistycznych intensywny proces suburbanizacji datuje się dopiero na lata 90. ubiegłego wieku. W krajach śródziemnomorskich ma miejsce ciągły proces suburbanizacji od początku lat 80., powodując stałe rozrastanie się ośrodków centralnych. W Holandii suburbanizacja jest wyznaczana przez bardzo precyzyjne planowanie przestrzenne o długich tradycjach. W wielu metropoliach Eu-

ropy suburbanizację uzupełnia gentryfikacja, która nasiliła się dopiero na początku XXI w. Powoduje ona wzrost znaczenia centralnych dzielnic miast w wyniku postępującej ich odbudowy, lokalizowania nowych usług kulturalnych oraz przyciągania ludności młodej i aktywnej zawodowo.

Skutki procesów migracyjnych w metropoliach

W metropoliach ograniczone korzyści aglomeracyjne niekiedy sprawiają, że nie mogą one zrekompensować kosztów aglomeracyjnych (np. w Londynie, Paryżu, Sztokholmie, Helsinkach). Korzyści występują równolegle ze zjawiskami szkodliwymi dla aglomeracji, jak: korki uliczne, wzrost cen produktów, brak mieszkań po przystępnych cenach, napięcia społeczne i wyższy wskaźnik przestępczości, zjawisko *urban sprawl* oraz wzrost kosztów rozbudowy infrastruktury miejskiej. Wysokie koszty budowy i modernizacji infrastruktury przyczyniają się do istnienia sieci infrastrukturalnych słabej jakości, zwłaszcza na terenach skupiających mieszkania komunalne. Oprócz bezpośrednich kosztów ekonomicznych wynikających ze spadku efektywności gospodarki w aglomeracjach, występują dodatkowe koszty zanieczyszczonego i zdegradowanego środowiska, problemów zdrowotnych społeczeństwa, gorszej jakości życia. Badania OECD wskazują, że relacje między dochodami i liczebnością populacji w metropoliach zaczynają wywoływać coraz większe negatywne efekty wynikające z niegospodarności aglomeracji, nagromadzenia i powiązania kosztów dla aglomeracji liczących od 7 mln mieszkańców [OECD... 2006, s. 2].

Podsumowanie

Na początku XXI w. w większości metropolii Unii Europejskiej kontynuowany jest wzrost liczby ludności, głównie ze względu na stały napływ imigrantów. Zarysowujące się tendencje demograficzne przypuszczalnie w ciągu najbliższych kilkunastu lat będą wpływać na rosnący udział obcokrajowców w strukturze ludności większości metropolii Unii Europejskiej. Zwłaszcza w Niemczech, Wielkiej Brytanii i w krajach basenu Morza Śródziemnego, gdzie już obecnie napływają rzesze młodych imigrantów. Istnieją realne obawy, że metropolie Europy Środkowej za kilka lat mogą przegrać konkurencję z Europą Zachodnią, doświadczając stagnacji ludnościowej.

Analizy zamieszczone w pracy zwracają uwagę na odmienność trendów demograficznych w metropoliach europejskich. Ośrodki metropolitalne położone na wyspach brytyjskich oraz Brukselę i Sztokholm wyróżniają wysoki i rosnący odsetek ludności w najmłodszych grupach wiekowych, z licznymi migracjami do tych miast populacji młodej, chętniej zakładającej rodziny. Z kolei wyraźnie malejąca liczba urodzeń w Atenach i Budapeszcie spowodowała wejście tych miast w fazę „kryzysu płodności”, co może grozić brakiem zastępowalności pokoleń za ok. 20 lat. Gorsza sytuacja demograficzna metropolii Europy Środkowo-Wschodniej w porównaniu

z metropoliami Europy Zachodniej wynika też z krótszej przeciętnej długości życia ludności i mniejszego napływu imigrantów. Problem starzejącego się społeczeństwa najsilniej zaznacza się w metropoliach Włoch, Hiszpanii, Portugalii i Niemiec, gdzie w wiek emerytalny wchodzi ludność urodzona w okresie wyżu demograficznego oraz wydłuża się przeciętna długość życia w tych krajach. Skutkuje to wzrostem wydatków państwa na zabezpieczenie socjalne, opiekę medyczną i usługi opiekuńcze dla osób starszych, a w Niemczech budowaniem mechanizmów przeciągających ludność w wieku produkcyjnym z innych państw.

W większości miast Europy Zachodniej, dynamicznych gospodarczo na początku XXI w. wystąpił silny wzrost populacji na skutek stałego napływu ludności i dodatniego przyrostu naturalnego. Umocniło to siłę i znaczenie gospodarcze tych miast. Metropolie w Europie Zachodniej są doskonale powiązane ze sobą i blisko związane ze światową gospodarką, zapewniają dobre warunki życia. Jednak w niektórych metropoliach Europy Zachodniej w ostatnich latach zaznaczył się problem starzejącego się społeczeństwa.

Metropolie podupadające pod względem demograficznym są położone przeważnie w centralnej i wschodniej części kontynentu. Istnieją obawy, że spadek populacji tych miast w następnych kilkunastu latach może spowodować negatywną spiralę, której skutkiem są ograniczone wpływy z podatków, mniejszy popyt na dobra i usługi, spadek zatrudnienia, mniejsze dochody ludności, mniejsze inwestycje, ostatecznie prowadząc do spadku atrakcyjności. W dodatku, zmniejszanie populacji doprowadzi do zjawisk niekorzystnych w metropoliach, powodujących spadki wartości kapitałowej nieruchomości. Malejące wykorzystanie infrastruktury publicznej może prowadzić do względnego wzrostu jej kosztów w przeliczeniu na mieszkańca.

Literatura

- ESPON, Future Orientation for Cities*, Final Scientific Report, version 15/12/2010, Luxembourg, 2010.
- European Union, Cities of Tomorrow. Challenges, Visions, Ways forward*, Brussels, 2011.
- Gastarbeiterzy na nowe czasy*, „Rzeczpospolita”, Warszawa, 2012.
- Informacja o rozmiarach i kierunkach emigracji z Polski w latach 2004-2011*, GUS, Warszawa, 2012.
- Jałowiecki B., Szczepański M., 2006, *Miasto i przestrzeń w perspektywie socjologicznej*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa, za: Bassand M., 1997, *Métropolisation et inégalités sociales*, Lausanne: Presses poly-techniques et universitaires romandes.
- Karwińska A., 2008, *Gospodarka przestrzenna. Uwarunkowania społeczno-kulturowe*. PWN, Warszawa.
- Kotowska I., 2008, *Strukturalne i kulturowe uwarunkowania aktywności zawodowej kobiet w Polsce*. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa.
- Migranci zarobkowi z Europy Środkowo-Wschodniej*, „Otto Magazine”, Warszawa, 2012.
- OECD Territorial Reviews. Competitive Cities in the Global Economy*, OECD, Paris, 2006.

Polska 2030. Wyzwania rozwojowe, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa, 2009.
Strzelecki Z., 2011, *Czynniki i bariery w rozwoju polskich regionów i jednostek lokalnych*,
[w:] *Gospodarka regionalna i lokalna w Polsce. Czynniki i bariery*, Z. Strzelecki (red.).
Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa.
The World According to GaWC, GaWC, 2010.
United Nations, World Urbanization Prospects, the 2011 Revision, New York, 2012.

Strony Internetowe:

Eurostat, *Demography – National data 2012*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
Eurostat, *International migration flows 2010*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
Eurostat, *Urban Audit 2012*. http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.
ONS, <http://www.ons.gov.uk/ons/publications/index.html>.